
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2015 (год. XXIV), ISSN 2367-8585

„ОЧИТЕ НА СЛОВОТО“ И ВСЕВИЖДАЩИЯТ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПОГЛЕД

VERBAL EYES AND THE ASTUTE RESEARCHER'S SCRUTINY

**Маргрета Григорова, Очите на словото. Полонистични студии.
В. Търново: Фабер, 2014, 352 с.**

В новата си книга Маргрета Григорова разглежда емблематични творби на полски писатели и поети от т.нар. поколение на колумбовците. Това са родени около 1920 г. творци, чийто живот преминава под знаменателя на Втората световна война, Варшавското въстание и тоталитарните идеологии. Сред тях са: Йежи Анджейевски (1909), Чеслав Милош (1911), Густав Херлинг-Груджински (1919), Карол Войтила/ Папа Йоан Павел Втори (1920), Збигнев Херберт (1924), Лешек Колаковски (1927), Анджей Шчипьорски (1928) и др. Общото при изброените автори е, че те художествено интерпретират ересите, инквизицията, кладите, чумата и преследванията на евреите от Средновековието до холокоста.

Монографията „Очите на словото“ условно се състои от четири части („Олтари и клади“, „Ерес и святост в творчеството Густав Херлинг-Груджински“, „Номади“ и „Огледала“), които взаимно се припокриват и допълват. Средищни са първите две глави, в които изследователката открива поредица от междулитературни, интертекстуални и интердисциплинарни връзки. Тя отбелязва, че за разлика от българската литература, в която художествените превъплъщения на богомилския дуализъм не стихват, полските писатели се насочват към гносиса спорадично. Първият осезателен полски интерес към ересите и инквизицията кулминира през втората половина на XX век.

Причина за множеството интерпретации на този тип средновековна тематика е, че значителна част от произведенията за ересите, инквизицията, чумата и опозициите „еретик – тълпа“ и „властелин – маса“ визират епохата на комунистическия и нацисткия тоталитаризъм. Поводи за преосмисляне на значението на ересите и ролята на инквизицията стават 500-годишнината от смъртта на Великия инквизитор Томас Торквемада през 1998 г., приближаващият трети християнски милениум и изразеното от папа Йоан Павел Втори покаяние на Католическата църква за репресиите на Инквизицията.

Преобладаващата част от изследването на Григорова е посветена на италианската проза на Густав Херлинг-Груджински, чиято творческа същност е предопределена от еврейския му произход, заточението му в сталински Гулаг, участието във Втората световна война и установяването му на постоянно местожителство в Италия. Изследователката посочва, че силно влияние върху лагерния дневник („Другия свят“) и разказите на Груджински оказва Достоевски, с чиито „Записки от мъртвия дом“ и монолога на Великия инквизитор от „Братя Карамазови“ полският писател осъществява видима интертекстуална връзка. Григорова накратко разглежда лагерния дневник и т.нар. италиански записки на Груджински под надслов „Дневник, писан през нощта“. Тя задълбочено анализира и реконструира текстуално-семиотични аспекти както в разказите, в които реални исторически прототипи са „любимият еретик на Херлинг-Груджински“ Джордано Бруно (в „Дълбоката сянка“) и художникът Микеланджело Караваджо (в есето „Караваджо: светлина и сянка“), така и в разказите и есетата, които са „кавър версии“ на библейски и италиански легенди („Чудото“, „Второто пришествие“, „Легенда за покаяния отшелник“, „Чумата в Неапол: рапорт от военното положение“, „Жертвоприношение“, „Легенда за покаяния отшелник“, „Кулата“, „Благословена, свята“ и др.). Григорова интерпретира сложните християно-юдейски отношения от времето на изгонването на евреите от Испания до началото на нашия век и чрез разсъжденията си върху „осквернената хостия“, чумата и проказата актуализира виждането на Груджински за върховенството на човешкото над верското.

В „Очите на словото“ Маргрета Григорова изхожда от разсъжденията за ересите на полския философ Лешек Колаковски и полската

българистка Гражина Шват-Гълъбова. На пръв поглед „Очите на словото“ изглежда като българска реплика към монографията „*Haeresis bulgarica* в българското културно съзнание на XIX и XX век“ (2010) на Шват-Гълъбова, но всъщност е транслитературно разширение на темата за гносиса. Фокусирането върху полските трактовки на дуалистичните ереси показва, че не само българите се „вторачват“ в този тип неканонична проблематика, а фабуларните интерпретации на дуализма са присъщи и на полската литература.

Към познатия от монографията ѝ за Джоузеф Конрад фрагментарен „пъзълен“ стил М. Григорова добавя интердисциплинарния подход. С всевиждащ изследователски поглед тя обхваща не само литературата, но и изобразителното изкуство, визуализирайки словото и придавайки словесност на живописата и скулптурата. На места анализите ѝ напомнят импресионистични картини от прозата на Ст. Жеромски и Ст. Реймонт, но най-вече съзнателно или подсъзнателно изследователката използва имажинистичния реквизит на Ст. Виспянски от драмите „Сватба“ и „Акрополис“, в които изобразените върху картини и гоблени личности, растения и предмети в хода на действието „оживяват“ и се превръщат в действащи лица на драмата. В разказите за Дж. Бруно и М. Караваджо светлината и сянката на художника се интерферират с „дълбоката сянка“ и безкрайната вселена на философа и астронома „еретик“. По подобен начин тя вплита и паметника на Бруно на Площада на цветята в Рим в стиховете на Ч. Милош и съотнася импресията на мраморния „Мислител“ на Роден с предсмъртните размисли на Вилем от поемата „Май“ на Карел Хинек Маха.

В „Очите на словото“ преобладава интензивният интертекстуален диалог, който полски писатели водят чрез своите художествени творби и лична кореспонденция. В студиите словесната фикция и изобразителното изкуство и скулптурата се взаимопроникват, коригират и допълват, за да могат, разказвайки за Средновековието, да осветлят близкото тоталитарно минало и настояще на поляците и евреите. В книгата си Григорова пита: дали инквизицията с нейните следователи и екзекутори е действала като хирург, отстраняващ гангрени, или като безмилостен и ненаситен касапин? Дали болният е бил лекуван или насилствено умъртвен? Каква е ролята на гълпата за установяването на идеологическия монополизъм и доколко тя

може да се противопостави на властниците тирани? Може ли словото да произвежда чудеса и още много други въпроси, на които читателите трябва да отговорят сами.

Панайот Карагъзов